

Den trykte kulturarv Pligtaflevering gennem 300 år

Tale ved præsentationen af bogen
24. juni 1998

Af forskningschef John T. Lauridsen

Om loves karakter

Udgivelsen af *Den trykte kulturarv* er en dobbelt markering: dels af 300 året for den første lov i 1797, dels af vedtagelsen og igangsættelsen af en ny lov i 1997. Det får mig til at indlede med et par ord om loves karakter.

Der er de love, som vedtages under stor diskussion, hvis ikke spektakel.

Der er også de love, hvis realisering giver anledning til løbende konflikter og problemer.

Så er der de love, som bliver vedtaget i al stilhed og siden fungerer uden offentlig opmærksomhed til de berørtes tilfredshed eller i det mindste accept.

Pligtafleveringslovene siden 1697 hører til den kategori af love, der ikke har været meget blæst om. Indførelsen af den første lov i 1697 gav næppe anledning til megen diskussion, og da kun i den statslige administration. Det skete på den unge enevældes præmisser. De berørte parter, trykkere og forlæggere, blev ikke hørt. Siden har der været en øget inddragelse af de interesserede parter, først begrænset og under folkestyret med stigende intensitet. Lovene

1902, 1927 og 1997 er ikke blevet til uden et grundigt forarbejde. Den ny lov fra 1997 er vel den, der er blevet til efter det længste og grundigste forarbejde. Tillige er det den, hvor flest interesserede parter er blevet hørt. Nye medier har givet nye interessenter.

Nogle vil måske mene, at det er selvindlysende, at pligtafleveringslovene hører til den kategori af love, der fungerer i al ubemærkethed. Der er jo ikke store interesser på spil. Og dog. En lov om pligtaflevering af tryksager og andre medier uden kompensation til udgiveren er en konfiskation. Manglende efterlevelse af pligtafleveringen kan tilmed medføre sanktioner. Der *skal* afleveres. På den baggrund kan det vække til eftertanke, at der gennem tiden kun har været så få, der har stillet spørgsmålstegn ved det berettigede i, at staten sikrer den trykte kulturarv på udgiverens bekostning. De røster, der har været fremme i den sammenhæng, er ikke overraskende udgiverne selv. De røster er blevet overhørt. De fås interesser har måttet vige for de manges.

Og til udgiverens ros skal det siges, at det meget store flertal af dem ikke har stillet spørgsmålstegn ved pligtafleveringen. Faktisk har vi kun fundet ét eneste eksempel på det, som fhv. forskningsbibliotekar Jens Søndergaard behandler i den antologi, vi i dag præsenterer. Og da drejede det sig om det betimelige i, at staten krævede tryksagerne uden kompensation, og ikke det vise i at sikre eksemplarer af den trykte kulturarv for samtid og eftertid.

Juden Jann Maanndt Udgang skal af mig bliv indløst
Tisdagen d 14 April 1781. *H. Graae*

Juden Jann Maanndt Udgang skal af mig bliv
indløst. Tors. den 14 April 1781.
P. H. Høecke.

Ligelind skal af mig bliv indløst. Tors. d 16 Apr. 1781
M. Hallager

Juden Jann Maanndt Udgang skal af mig bliv indløst
Tors. den 19 April 1781.
H. C. Pilsbæk

I april 1781 blev nogle københavnske bogtrykkere præsenteret for et håndskrevet cirkulære fra Det Kongelige Bibliotek. De havde trods rykkere forsømt at aflevere deres trykproduktion siden 1779 og truedes med politianmeldelse, såfremt pligtafleveringsloven ikke skete fyldest. På cirkulærets bagside har de fem syndere med deres underskrift måttet forpligte sig til snarest at bringe forholdet i orden. Journalsag A 8 nr. 175b, Det Kongelige Biblioteks arkiv.

Ideen til antologien

På bogdagen på Det Kongelige Bibliotek i maj 1995 havde fhv. seniorforsker Harald Ilsøe og direktør Erland Kolding Nielsen en kort samtale, hvor muligheden af udsendelse af en jubilæumspublikation i anledning af pligtafleveringsens 300-års jubilæum blev nævnt. Ilsøe fulgte det op med et skriftligt forslag den 23. maj 1995. Det gik ud på at lave en antologi bestående af få nyskrevne bidrag, genoptryk af

ældre artikler og en gengivelse af pligtafleveringsbestemmelserne gennem tiden.

Under det videre arbejde blev denne plan justeret på væsentlige punkter.

For det første skulle antologien kun indeholde nyskrevne artikler om sider af pligtafleveringsens historie, for det andet skulle ikke kun alle pligtafleveringsbestemmelser i form af love med,

„Langelands Avis“. Opmærksomheden henledes paa omstaaende Bekendtgørelse angaaende Tilbageleveringen af nogle af Langelands Aviser, som er solgt paa Aviskontoret i denne Uge.

Som bekendt skal der af alle Tryksager, derunder Aviser, leveres 3 Friexemplarer til Bibliotekerne. Ved en Fejltagelse er disse Friexemplarer af Avisen fra Nytaar og til 1ste Juli bleven lagt ind og solgt som Makulatur. Ialt er der solgt 17 Pd. De Købere, som har modtaget disse Blade, anmodes indtrængende om at samle dem omhyggeligt sammen og sende os dem tilbage mod at faa andre i Stedet.

De, som Mandag, Tirsdag, Onsdag og Torsdag har købt gamle Aviser paa Langelands Avis' Kontor, bedes samle de modtagne Exemplarer af „Langelands Avis“ omhyggeligt sammen og sende dem tilbage igen mod at faa andre Aviser i Stedet samt Fragten erstattet.

Annoncering var et af midlerne, når en avis skulle fremskaffe manglende eksemplarer af avisen til pligtaflevering. Langelands Avis 24. juli 1902 bragte både en annonce og omtale af manglende numre, som arkivet i Odense rykkede for.

men også diverse tilhørende cirkulærer. Dette arbejde med love og cirkulærer til 1927 påtog Harald Ilsø sig, og det forelå så tidligt, at de øvrige artikelforfattere kunne drage nytte af det i deres bidrag.

Der kunne under det forberedende arbejde ikke tages højde for, at der i 1997 ville komme en ny lov, men i takt med, at sandsynligheden herfor blev større og større, blev det ønskeligt at få den nye lov indarbejdet i artiklerne, og det er stort set også lykkedes, ligesom selve den ny lovtekst og det tilhørende cirkulære er kommet med. I øvrigt er bogen opbygget på følgende måde:

Forord

af kulturminister Ebbe Lundgaard

Erland Kolding Nielsen og Niels Mark:

Pligtaflevering af kulturarven.

Omkring en grundpille i bevaring af dansk kulturarv

Historie

Harald Ilsø: *Fra bytteobjekt til nationalobjekt. Pligtafleveringen 1697-1783*

Henrik Horstbøll: *Pligtaflevering og nationalbibliotek 1781-1850*

Grethe Jacobsen: *Pligtaflevering 1850-1997*

Temaer og problemer

Henrik Dupont: *Om kort og billeder i pligtafleveringens historie*

Knud Arne Jürgensen: *(Af)levering af musiktryk i Danmark - i lyst, pligt og nød*

Svend Larsen: *Pligtaflevering af aviser*

John T. Lauridsen: *På kant med loven. Bogforbud, beslaglæggelser og klausurering*

Peter Blume: *Pligtaflevering: Retlige karakteristika*

Jens Søndergaard: *Pligtaflevering og ejendomsret*

Aktstykker og statistik

Harald Ilsøe (red.): *Aktstykker til pligtafleveringens historie 1697-1997*

Henrik Horstbøll og John T. Lauridsen: *Pligtafleveringsstatistik 1790-1996*

Det har været vejledende for antologiens redaktører og forfattere, at *Den trykte kulturarv* ikke blot skal være et bidrag til den almindelige kulturhistorie. Antologien skulle have sin styrke og berettigelse i for det første at være en kildeudgivelse, hvor hele den relevante lovgivning er samlet og kommenteret, for det andet at give den første mere dybtgående oversigt over pligtafleveringens historie og for det tredje at være til nytte for de pligtafleverede samlingers brugere deri, at den giver mulighed for at forstå de pligtafleverede samlingers historie og struktur. F.eks. hvornår en given materialetype kan forventes at optræde og hvornår ikke, om hvordan der evt. er suppleret fra private samlinger etc.

Dette og en del mere givet *Den trykte kulturarv* nogle svar på.